

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jantunen, Jarmo Harri; Juvonen, Tuula

Title: Lesbonormatiivisuuksien ristipaineessa : määrällistä ja laadullista analyysiä Suomi24-verkkokeskusteluista

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2021

Rights: CC BY-NC 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Please cite the original version:

Jantunen, J. H., & Juvonen, T. (2021). Lesbonormatiivisuuksien ristipaineessa : määrällistä ja laadullista analyysiä Suomi24-verkkokeskusteluista. SQS : Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti, 15(1-2), 17-36. <https://doi.org/10.23980/sqs.112512>

LESBONORMATIIVISUUKSIEN RISTIPAINEESSA

Määrällistä ja laadullista analyysiä Suomi24-verkkokeskusteluista

Jarmo Harri Jantunen ja Tuula Juvonen

ABSTRAKTI

Artikkelissamme identifioimme tilastollisella avainsana-analyysillä Suomi24-keskustelufoorumilla tuotettuja lesboerityisiä diskursseja, joissa – toisin kuin homodiskursseissa – keskitytään seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoleen ja ulkonäköön. Lesbodiskursseja tarkastelemme edelleen teoriavetoisen kriittisen lähiluvun avulla. Analyysi nostaa esiin keskusteluja, joissa heteronormatiivisuuden kautta määrittävä lesbous voidaan kokea hyvinkin ristiriitaiseksi ja ahdistavaksi. Käyttämällä hyväksi lesbomatriisin ja lesbonormatiivisuuden käsitteitä osoitamme, kuinka sekä nais- että miesfeminiinistä lesboutta ja lesboparisuhteita koskevissa keskusteluissa nojataan yhtäältä normatiiviseen ajattelutapaan ja toisaalta haastetaan sitä.

Avainsanat: lesbous, lesbonormatiivisuus, keskustelufoorumit, korpusavusteinen diskurssitutkimus

ABSTRACT

Cross pressured by lesbonormativity: Quantitative and qualitative analysis of online conversations on the Suomi24 discussion forum

In our article, we use statistical keyword analysis to identify typical lesbian discourses at the Suomi24 discussion forum. Contrary to gay discourses, they focus on sexual orientation, gender and looks. These lesbian discourses are further analyzed by critical close reading. The analysis highlights conversations in which lesbianism can feel extremely conflicting and distressing when defined in heteronormative terms. Moreover, by using the concepts of lesbian matrix and lesbonormativity, we show how discussions concerning both feminine and masculine appearing lesbians as well as lesbian relationships rely on normative thinking, while also challenging it.

Keywords: lesbianism, lesbonormativity, discussion forums, corpus-assisted discourse studies

Johdanto

Oletus siitä, että kaikki ovat – tai että heidän tulisi olla – heteroseksuaaleja, on laajalle levinnyt. Luonnollistettuna hetero-oletus jää kuitenkin usein näkymättömäksi, ja sitä on vaikea tavoittaa ja osoittaa arjen ohimenevistä keskusteluista. Arkinen heteronormatiivisuus voidaan kuitenkin tehdä näkyväksi analysoimalla esimerkiksi verkkokeskusteluja, joita eivät ohjaa ammattitoimittajat vaan keskustelijat itse.

Suomi24-keskustelufoorumien verkkokeskusteluista on jo aiemmin analysoitu homo- ja heteroseksuaalisuusdiskursseja. Jarmo H. Jantunen (2018a, b) on tunnistanut, kuinka vuosina 2001–2016 verkkokeskustelujen heteroseksuaalisuutta koskevat diskurssit ylläpitivät sellaista kaksijakoista sukupuolikäsitystä, jossa heteroseksuaalisuutta voitiin rakentaa myös seksuaalisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen diskursseina. Keskustelujen tunnediskurssit sekä ajattelun ja pohdinnan diskurssit osoittavat, kuinka heteroseksuaalisuuteen sitoudutaan affektiivisesti, ja keskustelijat käsittelevät usein sitä, miten oma täydellinen heteroseksuaalisuus ei olekaan aina itsestäänselvyys. Aitouden ja absoluuttisuuden diskurssit, samoin kuin tavallisuuden diskurssitkin, auttavat vakauttamaan heteroseksuaalisuuteen sisäänrakennettua epävarmuutta (Jantunen 2018b).

Samaan aikaan Suomi24-palvelussa käytyjen verkkokeskustelujen homoseksuaalisuutta koskevat diskurssit ovat olleet varsin politisoituneita, liittyen muun muassa lainsäädäntöön, puoluepolitiikkaan ja vaaleihin (Jantunen 2018a, 12–13). Homoseksuaalisuuspuheessa on yhtäältä tunnistettavissa oikeuden ja suvaitsevaisuuden diskurssit, joihin myös uskontodiskurssit usein liittyvät. Lisäksi on tunnistettavissa diskursseja, joissa käsitellään sitä, millaisia homoseksuaalit ovat ja ketkä julkisuuden henkilöt mahdollisesti ovat homoseksuaaleja, tai millaisia ovat heidän homoseksuaalisuuteen liittyvät näkemyksensä. Erilaisista paikoista puolestaan keskustellaan silloin, kun pohditaan muun muassa maiden tai kaupunkien ilmapiiriä, lainsäädäntöä ja suvaitsevaisuutta sekä mahdollisuutta elää avoimesti homona tai parisuhteessa näissä paikoissa. Erityisen voimakkaasti keskustelua leimaavat myös vihapuheelle tyypilliset haukkumasanat, herjaaminen ja jopa väkivaltaan kannustaminen.

Tässä artikkelissa jatkamme Jantunen (2018a, b) aloittamaa Suomi24:n verkkokeskustelujen tarkastelua kysymällä, millaisilla jäsenyksillä verkkokeskusteluissa puhutaan lesboudesta. Vastaamme tutkimuskysymykseemme yhtäältä käymällä heteroseksuaalisen matriisin ja heteronormatiivisuuden käsitteen avulla teoreettista keskustelua lesbomatriisin ja lesbonormatiivisuuden mahdollisuudesta. Toisaalta kehitämme menetelmällisesti uudenlaista lähestymistapaa yhdistämällä määrällisen ja laadullisen tutkimusotteen käyttämällä analyysissämme korpusavusteista diskurssintutkimusta ja suurta tekstimassaa. Esittelemme ensin teoreettisen lähestymistapamme, sitten Suomi24-keskustelufoorumilta rajaamamme verkkokeskusteluaineistot sekä käyttämämme määrälliset ja laadulliset tutkimusmenetelmät. Analyysimme ensimmäisessä osassa vertailemme määrällisillä tutkimusmenetelmillä Suomi24-verkkokeskusteluista tehdyn *lesbo*-haun tuloksia aiemmin *homo*-ilmauksesta saatuihin havaintoihin identifioidaksemme lesboerityiset keskustelut. Seuraavaksi siirrymme lähilukemaan keskustelujen lesboerityisiä diskursseja ja niihin sisään ra-

kentuneita normatiivisuuksia. Lopuksi pohdimme, mitä käytetyt diskurssit kertovat yhteiskunnan heteronormatiivisuudesta.

Heteronormatiivisuus

Kun queertutkimus 1990-luvun alussa käänsi kriittisen katseensa normeja rikkovaan seksuaalisuuteen, normeihin kiinnittyvät käsitteet nousivat queerteoreettisen keskustelun keskiöön. Kuten Sami Suhonen (2018, 58) on todennut, kaiken normeja koskevan keskustelun taustalla on normatiivinen etiikka, joka määrittelee oikeaa ja väärää. Kun tietyt asiat ja ilmiöt määritellään normaaleiksi ja siten hyväksyttäviksi, voidaan puhua myös normalisaatiosta. Usein keskeinen elementti normalisaatiota on luonnollistaminen eli prosessi, joka sulkee luonnottoman ja epänormaalin hyväksyttävyyden ja ymmärrettävyyden ulkopuolelle. Usein normalisaatioprosessia kannattelevat diskursiiviset, arjessa lähes huomaamattoman mikroagressiiviset toistoteot (McCann ja Monaghan 2020, 13). Normatiivisuus taas on asenne, joka olettaa, edellyttää ja arvottaa tiettyjä, luonnollistettuja seikkoja muita paremmiksi – kuten vaikkapa heteronormatiivisuus heteroseksuaalisuutta (Suhonen 2018, 59). Heteronormatiivisuudesta onkin tullut yksi queerteoreettisen keskustelun laajimmalle levinneistä käsitteistä.

Leena-Maija Rossi (2006, 19) on määritellyt heteronormatiivisuuden kriittiseksi käsitteelliseksi välineeksi, jolla voidaan kuvata sitä, kuinka ”diskursiivisesti ja erilaisin käytännöin institutionalisoitu heteroseksuaalisuus muodostaa sosiaalisten ja seksuaalisten suhteiden oletusarvoisen, luonnollistetun, ainoan hyväksytyyn ja tavoiteltavan mallin”. Heteronormatiivisuus-käsitteen taustalta on tunnistettavissa yhdysvaltalaisen filosofin Judith Butlerin ajattelun vaikutus. Vaikka Butler ei itse käyttänyt heteronormatiivisuuden käsitettä niissä varhaisissa teoksissaan, joista sittemmin tuli queerteorian avaintekstejä, hänen heteroseksuaalisen matriisin kritiikkinsä

auttaa ymmärtämään heteronormatiivisuuden käsitteen käyttöalaa (ks. Butler 1990/2006, 250, viite 6).

Butlerille heteroseksuaalinen matriisi on sellaisten normien kokoelma, joka jakaa sukupuoleet biologiansa (*sex*) perusteella kahteen toisensa poissulkevaan ryhmään, naisiin ja miehiin. Siinä missä naisiin kiinnitetään sukupuolen ilmaisemisen tapana (*gender*) naisfeminiinisyys, miehiin liitetään miesmaskuliinisuus (Rossi 2006, 26). Lisäksi oletetaan, että näihin ryhmiin kuuluvat henkilöt tuntevat heteroseksuaalista halua (*desire*), feminiiniset naiset maskuliinisiin miehiin ja päin vastoin. Sen lisäksi että heteroseksuaalinen matriisi on ohjaava käytäntö, se luo myös ymmärrettävyyden ehdot sukupuolille ja halun suuntautumiselle – silloinkin, kun matriisin jatkuvuus perustuu vain toistotekoihin (Butler 1990/2006). Heteroseksuaalinen matriisi sulkee ulkopuolelleen ne, jotka eivät sovi sen muottiin. Heteroseksuaalisen matriisin mukaan määrittynyt kaksinapainen sukupuoli on aina cissukupuolinen: syntymässä määritetty sukupuoli ja sen ilmentämisen tavat eivät saa olla ristiriidassa keskenään. Samoin halun tulee suuntautua vain yhteen, ”vastakkaiseen”, sukupuoleen, eikä suinkaan ”samaan” sukupuoleen. Heteronormatiivisuus edellyttää näin ollen myös monoseksuaalisuutta ja jättää käsittämättömäksi useampaa kuin yhtä sukupuolta haluavat bi- tai panseksuaalit.

Tässä artikkelissa käytämme heteromatriisia käsitteenä, jonka avulla lähdemme tarkastelemaan poikkeamia oletetusta normista muodostamalla uusia teoreettisia käsitteitä. Näistä ensimmäinen on lesbomatriisi. Lesbomatriisi toistaa *sex-gender-desire*-jatkumolle rakentuvaa heteromatriisia toisin: siinä naisen sukupuoli (*sex*) ja siihen liitetty tapa esittää naisfeminiinisyttä (*gender*) nojaavat toisiinsa kuten heteroseksuaalisessa matriisissäkin, mutta naisfeminiinisen naisen halu kohdistuu nyt heteroseksuaalisen matriisin kannalta ”väärin” eli toiseen naiseen. Mutta yhtä hyvin voisimme ajatella heteroseksuaalisen matriisin vastinpariksi

toisenlaista lesbomatriisia, sellaista, jossa naisen sukupuoleen (*sex*) liittyy maskuliinisuuden ilmentäminen. Naismaskuliinisen naisen sukupuoli (*gender*) rakentuu ”väärin”, koska *sex* ja *gender* eivät asetukaan totutulle naiseuden ja naisfeminiinisuuden jatkumolle. Toisaalta (nais)maskuliinisen henkilön halu kohdistuu nyt ”oikein”, kun hän haluaa naista – olkoonkin, että maskuliininen henkilö on tässä itsekkin nainen. Molemmat esitetyt lesbomatriisit ovat sekä heteroseksuaalisen matriisin mahdollistamia että sen ehdollistamia. Niiden avulla voimme entistä paremmin jäsentää lesboudesta käyttäviä verkkokeskusteluja.

Kulttuurintutkija Samuel A. Chambers (2007) on tarkastellut sitä, kuinka heteronormatiivisuuden käsite sekä nojaa Judith Butlerin esittämään heteroseksuaalisen matriisin kritiikkiin että auttaa ymmärtämään sitä, miten matriisia ylläpidetään. Heteronormatiivisuus kuvaa tilannetta, jossa heteroseksuaalisuus on yhteiskunnallinen normi, jonka noudattamista aina odotetaan, vaaditaan ja oletetaan. Se kirjautuu osaksi lakeja ja instituutio-naalisia käytäntöjä, ja sen noudattamisesta myös palkitaan etuoikeuksilla (Chambers 2007, 665). Vastaavasti normista poikkeava käyttäytyminen, suhteet ja käytännöt leimataan, marginalisoidaan ja pyyhitään näkymättömiin niin, että ne rajautuvat käsityskyvyn ulkopuolelle muuttuen käsittämättömiksi (mt. 666).

Heteronormatiivisuus luo aina tavoittamattoman ideaalin, joka on ongelmallinen sekä heteroille että erityisesti niille, joiden seksuaalisuutta heteroseksuaalinen matriisi lähtökohtaisesti hylkii, kuten lesboille, homoille ja biseksuaaleille, sekä niille, joiden sukupuoli ei taivu cisnormatiiviseen muottiin. Oleellista on kuitenkin huomata, että heteronormatiivisessa yhteiskunnassa kukaan ei voi väistää heteroseksuaalisuutta ja sen aiheuttamia jälkiä (Braidotti 2002, 46; sit. Peltonen 2012, 245). Kuten Chambers (2003, 26; sit. Chambers 2007, 666) kirjoittaa, ”[h]eteronormatiivisuus alleviivaa sitä, kuinka jokaista, oli hän sitten hetero tai queer, arvostellaan,

mitataan, tutkitaan ja arvioidaan heteronormin kautta. Se merkitsee sitä, että kaikkia ja kaikkea arvostellaan heteroperspektiivistä.”¹ Tämä koskee myös lesboja, kuten analyysissämme osoitamme.

Siinä missä heteromatriisin käsite mahdollistaa lesbomatriisin olettamisen, heteronormatiivisuus puolestaan avaa mahdollisuuden lesbonormatiivisuuden pohtimiseen. Tässä artikkelissa viittaamme lesbonormatiivisuudella kontekstisidonnaisesti niihin oikeanlaiseen lesbouteen ohjaaviin normeihin, joita tarkastelemamme Suomi24-keskustelut tuottavat. Lesbonormatiivisuus ei siksi ole automaattisesti verrannollinen aiemman homonormatiivisuus-käsitteen kanssa. Homonormatiivisuutta on yhtäältä käytetty kriittisenä käsitteenä transtutkimuksessa huomauttamaan siitä, kuinka kirjainyhdistelmää *lhbt* käytettäessä homoseksuaalisuus säilyy edelleen kyseenalaistamattomana normina, joka hylkii transkokemusta (Stryker 2008, 145–46). Toisaalta sillä on queertutkimuksessa kritisoitu homojen halua parantaa omaa yhteiskunnallista asemaansa assimiloitumalla heteroseksuaalien mallintamaan kulutuskeskeiseen, yksityisyyttä ja kotoilua painottavaan elämäntapaan sen sijaan, että homot haastaisivat vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä (Duggan 2003). Käyttämämme lesbonormatiivisuuden käsite ei pyri olemaan myöskään symmetrinen yhteiskunnassa vallitsevan heteronormatiivisuuden kanssa, eikä se uhkaa tämän hegemonista asemaa. Sen sijaan lesbonormatiivisuuden voidaan ajatella normittavan sitä lesboyhteisöä (vrt. homonormatiivisuudesta lesboyhteisöissä Pattatucci Aragón 2006), joka rakentuu virtuaalisesti Suomi24-keskusteluissa. Artikkelissamme lesbonormit voivat olla – tai olla olematta – lesbojen itsensä tuottamia, mutta keskustelijan statuksesta riippumatta oleellisempaa on se, että lesboyhteisöä rakentaessaan ne kaiuttavat lesbomatriisin välittämänä heteromatriisia ja sen asettamia normatiivisia oletuksia.

1 Käännökset englannista Tuula Juvonen.

Tutkimusaineisto ja -menetelmät: lesboerityisten diskurssien tunnistaminen ja analysointi

Tarkastelemme lesbo- ja heteronormatiivisuutta sekä lesbouteen liittyviä diskursseja Suomi24-keskustelufoorumille lähetettyjen viestien avulla. Tämän Suomen suosituimman verkkokeskustelualustan keskiverto-osallistuja on kaupunkilainen, elämänsä ja ihmissuhteisiinsa varsin tyytyväinen parisuhteessa elävä keski-ikäinen mies, eli aineisto on jossain määrin valikoitunut; lisäksi vain osa kansalaisista hyödyntää keskustelupalstoja mielipiteidensä esiintuomisessa ja jakaa keskusteluissa esitetyt mielipiteet (Ruckenstein 2017). Kuitenkin lesbo-teemoista keskustelevat kirjoittajat asemoivat itsensä niin laajasti ja monipuolisesti, että tutkimuksessa käytetty Suomi24-aineisto taipuu myös lesboutta koskevan keskustelun analysointiin.

Jaamme Bakerin ym. (2008, 273) ajatuksen, jonka mukaan kriittinen diskurssintutkimus ei ole sidoksissa vain yhteen tiettyyn menetelmään, vaan kielen avulla tuotettuja merkityksellistämisiä ja diskursseja voidaan tarkastella usealla tavalla. Tutkimuksessamme hyödynnämme laajaa sähköistä tekstiaineistoa eli korpusta, joten tutkimuksemme sijoittuu korpuserusteisen diskurssintutkimuksen (*corpus-assisted discourse studies, CADS*) kenttään. CADS:ssa hyödynnetään laajoja sähköisiä tekstimassoja ja määrällisiä menetelmiä diskurssien tunnistamiseksi. Näin se yhdistää määrälliset menetelmät muuten hyvin laadullisena pidettyyn diskurssintutkimukseen (CADS:sta tarkemmin Partington ym. 2013, 10–11; Jantunen 2018b). Laajojen tekstiaineistojen ja korpusmenetelmien käyttäminen queertutkimuksessa on yhä kasvava tendenssi: tutkimusta on tehty niin seksuaalisen moninaisuuden käsittelystä parlamentaarisessa lainsäädännössä (Baker 2004; Bachmann 2011) kuin verkkokeskusteluissakin (Jantunen 2018a, b) sekä queer-henkilöiden representaatioista sanomalehdissä (Baker 2005) ja seuranhakuilmoituksista (Milani 2013).

Erityisesti lesboja koskevaa korpusaineistoin tehtyä tutkimusta edustavat puolestaan Baileyn (2019) tutkimus verkkojulkaisun seksuaalineuvonnasta ja sen homonormatiivisuudesta sekä Morrishin ja Sauntsonin (2011) analyysi halun ja identiteetin representoinnista eroottisissa novelleissa.

Tutkimusaineistomme olemme koostaneet kaikkiaan yli 4,1 miljardia sanaa kattavasta keskustelufoorumin viestejä sisältävästä Suomi24-korpuksesta. Aineisto on sijoitettu kokonaisuudessaan Kielipankkiin (Aller Media Oy 2014; Lagus ym. 2016), josta olemme hakeneet aineistomme käyttäen Korp-käyttöliittymää ja hakusanaa *lesbo*. Hakumme tuotti yhteensä noin 49 300 tekstikappaletta, joissa mainitaan sana *lesbo* vähintään kerran. Jotta voisimme selvittää, millaisia diskursseja tässä 2,2 miljoonan sanan aineistossa lesboihin liitetään, vertasimme keräämäämme aineistoa aiemmin koottuun hetero-aineistoon. Jälkimmäinen aineisto koostuu niin ikään yhden hakusanan (eli *hetero*) avulla haetusta tekstimassasta. (Tutkimusasetelmasta ks. tarkemmin Jantunen 2018a.) Vertailemalla aineistoja keskenään voidaan löytää ne keskustelunaiheet, joita ei esiinny heteroista keskusteltaessa ja jotka siksi ovat niin sanotusti lesbospesifejä.

Analyysimme ensimmäisessä vaiheessa lesbo- ja hetero-aineistoja verrattiin toisiinsa avainsana-analyysin avulla. Avainsana-analyysi on tilastollinen menetelmä, joka paljastaa suuresta tutkittavasta aineistosta sellaiset ilmaukset eli avainsanat, jotka esiintyvät siinä odotettua useammin vertailuaineistoon nähden (Scott ja Tribble 2006, 55–88). Avainsanat kertovat muun muassa sen, mitä tekstien sisältöä kuvaavia ilmauksia esiintyy tiuhaan, ja siten sen, mistä teemoista nimenomaan lesboaineistossa keskustellaan. Koska miljoonia sanoja sisältävää aineistoa olisi mahdotonta analysoida lähiluvun avulla, tarjoutuu kvantitatiivinen avainsana-analyysi yhdeksi keinoksi keskustelujen keskeisen sisällön hahmottamiseksi.

Lukemattomasta määrästä avainsanoja valitsimme 500 tilastollisesti merkitsevintä mukaan analyysiimme. Kymmenen merkitsevimmän joukossa

ovat mm. *nainen*, *feministi*, *Tarja*, *Halonen*, *bi*, *Stasi* ja *ry*. Näiden sanojen perusteella voimme jo arvella, että lesbouden yhteydessä puhutaan sukupuolesta (*nainen*), henkilöistä ja ehkä politiikastakin (*Tarja*, *Halonen*), seksuaalisesta suuntautumisesta (*bi*) sekä aatteista, ideologioista ja yhdistyksistä (*feministi*, *Stasi*, *ry*). Tähän tapaan ryhmittelimme analysoitavat avainsanat niiden perusmerkityksen mukaan merkitysluokkiin. Merkitysluokalla tarkoitamme sellaisten sanojen kenttää, jotka ovat merkitykseltään yhteenkuuluvia. Monitulkintaisten ilmausten yhteydessä on tarkistettu niiden merkitys tutkimusaineistossa (esim. *sisko* 'sisar' vai 'ystävä, nainen'). Merkitysluokat on rakennettu aineistolähtöisesti, eli luokat on nimetty ja koottu merkitysten mukaan sen sijaan että sanat olisi luokiteltu valmiiksi määriteltyihin luokkiin. Näin syntyneiden luokkien avulla pääsemme tarkastelemaan sitä, mistä tavallisimmin keskustellaan silloin kun keskustellaan lesboista. Tutkimuksessamme ajattelemme Partingtonin ja Marchin (2015) tavoin, että laajojen aineistojen ja tilastollisten menetelmien avulla voidaan selvittää yhteiskunnassa vallitsevia kulttuurisia ja poliittisia diskursseja – omassa tutkimuksessamme nimenomaan lesbouteen liittyviä diskursseja. Kun mittavia aineistoja tarkastellaan tilastollisilla ja kvantitatiivisilla lähestymistavoilla, aineisto itse nostaa menetelmän avulla tutkijan eteen potentiaalisesti mielenkiintoisia analyysipolkuja, jolloin tutkijan intuition ohjaava rooli vähenee aineiston analyysissä. On kuitenkin huomattava, että käyttämämme avainsanamenetelmä ei tee merkitysluokittelua automaattisesti, vaan se jää tutkijan tehtäväksi; tässä tutkijan on nojattava arki- ja kielitietoonsa.

Koska lähes 50 000 keskusteluviestin lähiluku olisi mahdotonta, valitsimme analyysimme toisen osan laadulliseen analyysiin rajatun otoksen sellaisista viesteistä, jotka sisältävät vähintään yhden avainsanan. Muodostimme satunnaisotannan siten, että otimme mukaan sellaiset viestit, joissa on virkkeenalkuinen *Olen...* Tämä valinnan avulla pääsemme kiinni tapauksiin, joissa kirjoittaja ilmoittaa olevansa lesbo (*Olen itse 30-kymppinen vapaa*

lesbo nainen) tai joissa lesboutta käsittelee henkilö, joka ei itse omaksu lesboidentiteettiä (*Olen hetero, mutta miespuoleiset lesbot ovat kiinnostuneita seurastani*). Lisäksi mukana on runsaasti esiintymiä, joissa kirjoittaja ei määrittele suuntautumistaan vaan ottaa esimerkiksi kantaa (*Olen sitä mieltä että homon ja lesbon vihkiminen avioliittoon pitäisi olla sallittua*). Koska tässä jälkimmäisessä analyysissä lähestymistapamme on puhtaasti laadullinen, emme ole tavoitelleet tilastollisesta otantaa. Kaikkiaan näitä lähilukuun valittuja esiintymiä on yhteensä noin 1 100 tapausta. Näistä esiintymistä tunnistamme erilaisia lesbodiskursseja, jotka voimme paikantaa viestin kirjoittajan ajattelun taustalla oleviin lesbomatriiseihin ja niiden tuottamiin erilaisiin lesbonormeihin.

Tutkimuksessa käsitämme diskurssit tunnistettaviksi ja muuttuviksi merkityksellistämisen tavoiksi, jotka nojaavat olemassa oleviin sosiaalisen toiminnan normeihin ja joiden avulla myös tuotetaan uusia normeja. Diskurssit siis rakentuvat sosiaalisissa käytänteissä ja myös muokkaavat niitä (ks. Pietikäinen ja Mäntynen 2015, 27, 29, 39; Jokinen ym. 1993, 27). Niinpä siihen, miten puhumme henkilöistä, asioista ja ilmiöistä, on kirjautunut sekä yksittäisen kielenkäyttäjän että yhteiskunnan ja instituutioiden normeja ja merkityksiä (Pietikäinen ja Mäntynen 2015, 18). Samoin se, miten kirjoittajat merkityksellistävät ja arvottavat itseään ja toisiaan esimerkiksi seksuaalisen ja sukupuolisen moninaisuuden näkökulmasta, on sidoksissa ympäröivään kulttuuriin ja yhteiskuntaan, jotka muokkaavat arvomaailmaamme. Näitä merkityksellistämisen tapoja ja niiden taustalla toimivia normeja koskevia tulkintoja voidaan edelleen arvioida sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissaan.

Vaikka Suomi24-keskustelufoorumin viesteistä on toimitettu tutkijoiden käytettäväksi korpus, eli aineistoa voi käyttää ilman foorumin käyttäjien erillistä lupaa, on tutkijan oltava tietoinen myös tällaisen valmiin tutkimusaineiston eettisen käytön periaatteista. Vaikka kirjoittajien anonymiteettia

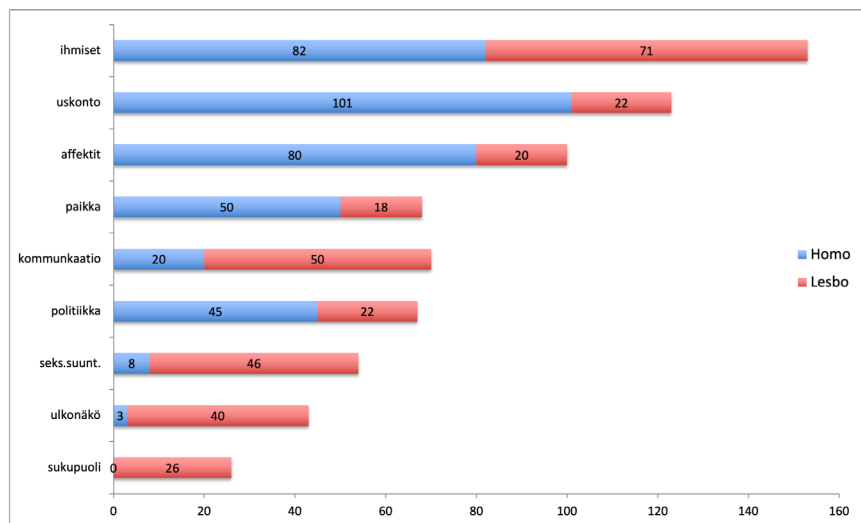
suojaaja verkossa nimimerkin käyttö eikä kirjoittajia voi suoraan nimimerkistä tunnistaa, on etenkin erityisryhmiä koskevassa tutkimuksessa huolehdittava yksilönsuojasta. Siksi emme julkaise kirjoittajien käyttämiä nimimerkkejä emmekä esimerkiksi kirjoitusajankin tai -paikkaan liittyviä tietoja. Pyrimme myös kunnioittamaan kirjoittajien ajatuksia ja tavoitteita, emmekä arvota yksittäisten kirjoittajien kommentteja. (Suomi24-aineiston eettisistä kysymyksistä Lagus ym. 2016, 38–39.)

Lesboerityiset diskurssit avainsanojen valossa

Kun tutkimuksessamme lesbo-aineistosta nousevat avainsanat ryhmitellään merkitysluokkiin, havaitaan, että tiettyjen merkitysluokkien osuudet osoittautuvat selvästi muita suuremmiksi. Esimerkiksi *nainen*, *mies* ja *muunsukupuolinen* kuuluvat sukupuolta tarkoittavaan merkitysluokkaan. Kuvioista 1 näkyvät sekä aiemmassa tutkimuksessa (Jantunen 2018a) samankaltaisella homo–hetero-vertailuasetelmalla saatujen homo-aineiston avainsanojen että lesbouteen liittyvien avainsanojen suurimmat merkitysluokat avainsanan määrineen. Vertailussa on kuitenkin otettava huomioon se, että ilmaukset *homo* ja *lesbo* eivät ole yhteismitallisia: *Lesbo*-sanalla viitataan tyypillisesti tyttöön tai naiseen, jonka oletettu tai havaittu seksuaalinen tai emotionaalinen mielenkiinto kohdistuu toiseen naiseen (Lehtonen 2003, 149), mutta *homo* viittaa yhtä hyvin miehistä kiinnostuneeseen mieheen kuin ylipäättään samasta sukupuolesta kiinnostuneeseen henkilöön. Lisäksi *homo* on yleinen haukkumasana ja sillä voidaan viitata johonkin huonoon tai kelvottomaan ilman seksuaalisuuteen liittyvää merkitystä. (Suomen *homo*- ja englannin *gay*-sanana merkitysaloista ks. Lehtonen 2003: 145–149; Armstrong 1997; Pascoe 2005.)

Diskurssivihjeinä toimivat yleisimmät merkitysluokat ovat pitkälti samoja homoista ja lesboista keskusteltaessa, mutta luokkien osuuksissa on selviä

eroja. Tiettyihin paikkoihin (*muslimimaat, Suomi*) liittyvät diskurssit samoin kuin uskonnolliset (*kirkko, Raamattu*) ja poliittiset (*persut, äänestää*) diskurssit ovat tavallisia nimenomaan homoista keskusteltaessa. Myös affektiivisuus ja vihapuhe (*vittu, turpaan*) ovat erittäin tyypillistä nimenomaan *homo*-aineistossa. Lesboerityisinä diskursseina erottuvat puolestaan 1) kommunikaatio ja viihde (*päätomittaja, Salkkarit*), 2) seksuaalinen suuntautuminen (*heteronainen, bisse*), 3) ulkonäkö (*naisellinen, siilitukka*) ja 4) sukupuoli (*tyttö, transihminen*). Suomi24-aineistossa tämä tarkoittaa, että erityisesti näistä teemoista keskustellaan silloin, kun käsittelyssä on lesbous. Lisäksi nämä teemat erottavat lesboista puhumisen homomiehistä ja yleensä homoseksuaalisuudesta puhumisesta.

Kuvio 1. Avainsanojen määrät ja osuudet yleisimmissä merkitysluokissa homo- ja lesbo-aineistoissa.

Seuraava laadullinen tarkastelu pohjaa edellä mainittuihin lesboerityisiin diskursseihin. Keskityimme niistä kolmeen jälkimmäiseen, eli seksuaaliseen suuntautumiseen, ulkonäköön ja sukupuoliin. Vaikka onkin sinänsä kiinnostavaa, että lesboutta käsittelevissä viesteissä on enemmän kommunikaatioon liittyviä avainsanoja, ne kuvastavat kuitenkin ainakin osaksi foorumilla käytävää ns. metakeskustelua (*Älä jaksa, mitä edes roikut täällä palstalla? Tää on lesboille.*). Keskustelusta ja palstasta keskustelu ei ole relevanttia tämän artikkelin tavoitteiden kannalta, joten rajaamme tämän avainsanaryhmän analyysin ulkopuolelle.

Lähestymme lesbouteen liittyviä merkitysluokkia nimeämällä ne osin uudelleen heteroseksuaalisen matriisin mukaisesti seksuaalisen halun ja halun kohteen (seksuaalinen suuntautuminen), sukupuolen ilmaisun (ulkonäkö) ja sukupuolen käsitteillä. Suhtautuminen seksuaalisuuteen, sukupuoliin ja ulkonäköön muodostavat kuitenkin verkon, jossa yhtä on vaikea irrottaa toisesta: Ulkonäköseikoilla osoitetaan ja vahvistetaan tyypillisesti kuulumista johonkin ryhmään, mikä pätee myös lesboihin. Vaikka jako butcheihin (maskuliininen) ja femmeihin (feminiininen) onkin edelleen merkittävä tekijä identiteetin, seksuaalisen halun ja ryhmään kuulumisen näkökulmasta, on itseidentifioituminen muuttunut yhä monipuolisemmaksi samaa tahtia kuin ei-heteroseksuaalisuudesta on tullut länsimaisissa yhteiskunnissa hyväksyttävämpää (Huxley ym. 2013). Lisäksi esimerkiksi tyytymättömyyden asteen omaan ulkonäköön on oletettu riippuvan siitä, identifioiko nainen itsensä naismaskuliiniksi tai -feminiiniksi (Steele ym. 2019), lesboksi tai heteronaiseksi (Alvy 2013; tutkimustulosten ristiriitaisuuksista ks. Hanley ja McLaren 2015, 85–86) tai kuinka kiinteästi nainen tuntee olevansa lesboyhteisön jäsen (Hanley ja McLaren 2015). Seuraavassa siirrymme lähilukemaan lesboutta koskevia keskusteluja ja niihin liittyviä normatiivisuuksia.

Lesbous mahdollomana seksuaalisena suuntautumisena

Olen syntynyt lesboksi, eikä liene mitään outoa siinä, että haluan kumppanikseni toisen lesbon, jonka kanssa tunnen olevani samalla aaltopituudella. Mitä ihmeen erikoista saati tuomittavaa siinä on?!²

Kun heteronormatiivisuus olettaa seksuaalisen suuntautumisen jäsentyvän heteromatriisiin mukaisesti, kaikki muu, lesbous mukaan lukien, ajetaan mahdolloman piiriin. Tämä koskee myös niitä aineistostamme erottuvia kirjoittajia, jotka asemoivat itsensä ”syntymälesboiksi”. Huolimatta siitä, että he ovat ”aina” tai jo varhaislapsuudesta ymmärtäneet kiinnostuksensa kohdistuvan naisiin, heteronormatiivisessa yhteiskunnassa tämä oivallus ei ollut ongelmaton. Ajatus omasta lesboudesta tuntui mahdollomalta, sillä se ei sopinut niihin odotuksiin, joihin kirjoittajat oli kasvatettu ja joihin he olivat kasvaneet.

Olen itse lesbo ja tunteeni vastakkaista sukupuolta kohtaan heräsivät hyvin varhain. En ollut kuullutkaan lesboista 5-vuotiaana, mutta tiesin että pidin tytöistä enemmän kuin pojista, eikä sitä ikä ole muuttanut mihinkään. Heteronormatiivinen yhteiskunta hämmensi lapsena ja hautasin todelliset tunteeni. Helpotus oli valtava, kun vanhempana löysin tietoa homoseksuaalisuudesta. Yhteiskunnan tuoma paine heteroavioliittoon tosin on ollut läsnä koko elämäni. En ole vielä kukaan kyennyt kertomaan vanhemmilleni, koska tiedän aiheuttavani heille pettymyksen. Tuntuu kauhealta etten kelpaa vanhemmilleen sellaisena kuin olen.

Yllä olevan esimerkin kirjoittajalla ei nuorena ollut käsitteitä, joilla hän olisi voinut käsitellä tunteitaan, jotka poikkesivat siitä, mitä häneltä odotettiin (ks. Juvonen 2019). Vaikka nimenomaan tietoisuuden ja tiedon

² Olemme toistaneet aineistoesimerkit sellaisinaan, mahdollisine kirjoitusvirheineen. Jos esimerkki sisältää poistoja, olemme merkinneet poiston näin: [...].

lisääntyminen vaihtoehtoisista seksuaalisuuksista on sittemmin tuonut helpotusta ja ymmärryksen omasta seksuaalisuudesta, se ei ole poistanut paineita täyttää yhteiskunnan ja vanhempien heteronormatiivisia vaateita.

Jotkut niistä naisista, jotka sittemmin määrittelivät itsensä syntymälesboiksi, päätyivät antamaan periksi yhteiskunnan paineille – ja samalla joutuivat ajattelemaan, että heissä on henkistä tai fyysistä vikaa, koska heteroseksuaalinen yhteiselämä ei heiltä luonnistunut:

Olen ollut naimisissa v.89 asti. liitosta kaksi kouluikäistä lasta. Avioero vireillä, koska totesin olevani lesbo. Myöhäisherännäisyyteni johtuneen ankarasta ja uskonnollisesta kotikasvatuksesta. Rakastuin mieheen, mutta seksi lakki kiinnostamasta ja luulin pitkään että minulla vikaa ylä tai alapäässä. Lasten syntymän jälkeen aloin tuntea vetoa naisiin varsinkin toisen lapsen jälkeen joka voimistui. [...] Jälkiviisaana sanon olleeni syntymälesbo, mutta en tiedostanut sitä, koska kotona homous kiellettiin ja pidettiin sairautena.

Sen lisäksi, että heteronormatiivisuus varjosti kirjoittajien lapsuutta ja nuoruutta, se vaikuttaa yhä heidän tulevaisuudenodotuksiinsa. Media ja kulttuuriset kertomukset mallintavat herkeämättä heteronormatiivista elämäntapaa, mutta lesboelämää on niiden varassa vaikeampi kuvitella. Alla olevassa esimerkissä kirjoittaja kuvaa umpikujaa, johon hänen romanttinen ja seksuaalinen halunsa on hänet johtanut:

Olen tiennyt olevani lesbo niin kauan kuin muistan, aivan lapsuudesta lähtien. Mitään kiinnostusta miehiin ei romanttisessa eikä varsinkaan seksuaalisessa mielessä ole. Haaveilen vain naisista ja ihastunkin suhteellisen helposti. MUTTA aina kun mietin unelmatulevaisuutta, tätä monen ihmisen perinteistä omakotitalo-kaksi-lastakoira-unelmatyö - elämää (:D) niin en osaa kuvitella puolisoiksi naista. Tosin en miestäkään, tietenkään.

Ristiriita toiveiden ja mahdollisten tulevaisuuksien välillä jättää kirjoittajan välitilaan, jossa hän voi haaveilla naisista, mutta ei keksi, miten voisi toteuttaa haaveensa, sillä ne eivät tunnu asettuvan tarjottuun ydinperhemalliin. Kun lesbosuhteen mahdollisuudesta tulee heteronormatiivisessa kontekstissa näin käsittämätön, valmiiden mallien puuttuessa se asettuu jopa mielikuvituksen tuolle puolen. Tässä valossa ei olekaan yllättävää, että monet kirjoittajat päätyvät nimeämään itsensä ”myöhäisheränneiksi” (ks. Peake ja Santavuori 2019)³. Alla olevassa esimerkissä kirjoittajan kokemus pitkästä sinnittelystä kohti hetero-oletuksen mukaista elämää on tässä yhteydessä hyvin tavanomainen:

Olen vasta nyt myöhemmällä iällä antanut itselle periksi ja todennut olevani lesbo. Kauan se tunne on pyörinyt taka alalla ja nyt sen annoin tulla ulos tajusin sen itsekin. Olen siis lesbo ja ylpeänä sen toteankin.

Se, että kirjoittaja tuntee ylpeyttä uudesta itsemäärittelystään ei kuitenkaan ole mikään itsestäänselvyys. Lesbouden myöntäminen itselle voi olla myös merkittävän kriisin paikka, koska myöntäminen pakottaa naisen radikaaliin uudelleenorientoitumiseen, pois valmiilta heteronormatiiviselta reitiltä kohti tuntematonta (Ahmed 2006, 68–79). Oma lesbous voidaan kokea erittäin ahdistavana ja myös kieltää itseltä vedoten vaikkapa heteroseksuaalisuuden normiin, omaan elämäntilanteeseen tai siihen, että kiinnostus omaan sukupuoleen on vain ohimenevä vaihe. Lisäksi pelko turvallisuuden, omaisuuden tai lasten menettämisestä voi estää oman identiteetin julkittuomisen. (Kitzinger ja Wilkinson 1995, 98–99, 101.) Tutussa heteroseksuaalisessa lähipiirissä lesbouteen voi olla hyvin vähän tukea tarjolla, eikä muiden lesbojen löytäminen ole kaikille tai kaikkialla

aina helppoa. Oman lesbouden hyväksymistä ei välttämättä auta edes se, että on aiemmin hyväksynyt muiden henkilöiden homoseksuaalisuuden; suuntautumisen omakohtaisuus voi silti synnyttää kriisin pelkoineen ja yksinäisyyden tunteineen.

Olen viime aikoina ajatellut paljon asiaa ja tullut siihen tulokseen, että olen onneton, koska en vieläkään oikein hyväksy sitä, että olen lesbo. Olen ollut avoimesti lesbo suunnilleen puolitoista vuotta, naisia en ole koskaan päässyt lähellekään enkä oikeastaan ole edes uskaltanut. En oikein tiedä missä on vika. En pidä homoseksuaalisuutta yleensä ottaen mitenkään negatiivisena asiana ja muiden homoseksuaalisuuden hyväksyn täysin. Kuitenkin omalla kohdallani se oli täysi romahdus.

Sekä edellinen että seuraava esimerkki kertovat siitä, että syntymälesbojen ja myöhäisheränneiden lisäksi lesboissa on myös ”vastahakoisia”. Jos naisen oma käsitys lesboudesta on ambivalentti tai kielteinen – kuten heteronormin mukaan sen pitäisikin olla – lesboutta ei ole helppo hyväksyä. Erityisen ongelmallista on, että naiset voivat omaksua ympäristöstään homofobisia asenteita jo paljon ennen orastavaa oivallusta omista naisiin suuntautuvista haluista. Omana joukkonaan aineistosta erottuvatkin tekstit, joissa kirjoittajat kertovat omaan mahdolliseen lesbouteensa liittyvistä peloista. He ”eivät voi olla” lesboja, sillä lesbous romahduttaisi heidän maailmansa sellaisena kuin he sen tuntevat. Joskus itsensä määrittäminen biseksuaaliksi lesbon sijaan voi tuoda jonkinlaista helpotusta tilanteeseen.⁴

Olen todella häkellyksessä näiden tunteideni kanssa koska minulle lesbous on todella pelottava käsite. Olen ollut aikaisemmin todella

3 Vaikka verkkokeskustelijat käyttävät muotoa ”myöhäisherännäiset”, käytämme tässä Peaken ja Santavuoren (2019) tavoin ”myöhäisheränneitä” välttääksemme konnotaatioita ja sekaannusta uskonnollisiin herätysliikkeisiin.

4 Koska tutkimusaineisto on kerätty *lesbo*-sanan ympäriltä, myös tämän artikkelin analyysistä syntyvä kuva biseksuaalisuudesta väritytty sen mukaisesti, eikä vastaa biseksuaalien omaa itsemäärittelyä. (Biseksuaalisten naisten omista kokemuksista ks. esim. Kangasvuo 2014; Lahti 2019.)

homofobinen ja ollut todella kriittinen lesboja kohtaan mutta on todella hämmäntävää huomata että minä olen itse täysin samassa tilanteessa - vaikkakin olen bi. Tai miten sen nyt ikinä voi määrittääkkin.

Heteronormatiivista elämää tavoittelevan naisen kognitiivinen dissonanssi lesbouteen kurkottavien halujen kurimuksessa tekee niiden käsittelystä ymmärrettävästi hyvin vaikeaa. Alla olevassa esimerkissä omat seksuaaliset halut ja fantasiat näyttävät erityisen ahdistavina:

Olen jo nuoresta asti masturboinut lähes aina ajatellen lesboseksiä. Olen parisuhteessa miehen kanssa, mutta tunnen silti myös vetoa naisiin. Häpeän tätä kauheasti, koska koen lesbouden / bi-seksuaalisuuden tavallaan pahana asiana. Tuntuu kuin olisin ns. perinteinen kaappihomo. Julkisesti täysin hetero ja esitän vihaavani lesboja. Tätä asiaa on vaan niin hankala käsitellä. En koskaan halua, että kukaan tietää haluistani. Miten tästä voi päästä yli? Miten voin unohtaa tällaiset epäsovivat ajatukset ja olla täysin hetero? Haluaisin päästä eroon tästä vihan tunteesta, mitä tunnen itseäni kohtaan.

Kirjoittajan heteronormin mukaisessa mustavalkoisessa maailmankuvassa heteroseksuaalisuus on hyvää ja tavoiteltavaa, kun taas naisiin suuntautuva halu on ”paha” asia. Siksi se on häpeällisenä piilotettava muilta ja jätettävä pelkäksi yksityiseksi fantasiaksi, jotta heteronormatiivinen elämä voisi jatkua ennallaan. Samalla heteronormiin sopimaton naisten haluaminen kääntyy sekä itsevihaiksi että näytösluontoiseksi homofobiaksi. Myös useat muut kirjoittajat kuvaavat omia, usein irrationaalisia pelkojaan siitä, että heistä tulee lesbo tai bi – siis jotain sellaista, jonka heteronormatiivinen yhteiskunta on sulkenut ulos ja määritellyt vääräksi ja poikkeavaksi ja jota hekään eivät siksi halua olla.

Kirjoittajien ajatukset siitä, kuinka vääränlaisuus, lesbous, tekee heistä onnettomia, resonoi vahvasti Sara Ahmedin havaintojen kanssa. Hän on

kiinnittänyt huomiota siihen, että onnellisuus on kulttuurinen konstruktio, joka on aina sidoksissa normaaliuteen. Siksi normaaliudesta poikkeava ”pervo” on lähtökohtaisesti aina onneton. Lisäksi hän tuottaa väistämättömästi onnettomuutta myös kaikille niille, joiden onnellisuus on kiinni heidän normaaliudestaan, kuten vaikkapa vanhemmilleen (Ahmed 2010, 93). Näin nainen päätyy helposti kieltämään lesboutensa tai lykkäämään sen hyväksymisen välttääkseen ristiriitaa omien halujen ja senhetkisen elämäntilanteen vaatimusten välillä (Kitzinger ja Wilkinson 1995, 98). Ahmed kuitenkin rohkaisee lukijoitaan olemaan ”iloisesti pervoja” ja hyväksymään sen, että heidän oman onnensa edellytys on muiden onnettomuus silloin, kun nämä muut haluavat pitäytyä heteronormatiivisuuden rajoissa (mts. 119). Kuten kirjoittajien teksteistä näkyy, iloisen pervouden tavoittaminen heteronormatiivisessa yhteiskunnassa ei kuitenkaan ole helppoa.

Viestit, jotka käsittelevät lesboutta seksuaalisena suuntautumisena, herättävät kysymyksen siitä, millä ehdoilla heteromatriisia toistavassa heteronormatiivisessa yhteiskunnassa lesboilla olisi edes mahdollisuus olla onnellisia, ajatella ja toimia toisin. Heteronormin pakottavuus näkyy siinä, kuinka päättäväisesti naisten täytyy asettua normia vastaan vastaan välttyäkseen ajautumasta heteroseksuaalisuuteen tai vastahakoisiksi tai myöhäisheränneiksi lesboiksi. Erityisesti syntymälesbot voivat tukeutua heteronormia kyseenalaistavassa vastadiskurssissaan samoihin pysyvyyden, luonnollisuuden ja epäluonnollisuuden argumentteihin, joilla myös heteronormatiivisuutta rakennetaan (ks. Baker 2004), kääntämällä ne ympäri: *Olen tiennyt olevani lesbo niin kauan kuin muistan, se on minulle täysin luonnollista. Epäluonnollista olisi olla miehen kanssa!*

Heteronormatiivisesta ajattelumallista tuttua seksuaalisen suuntautumisen pysyvyyttä ja luonnollisuutta painottavaa argumentointia lainaamalla ja toisin toistamalla lesbot tuovat oman lausumansa ymmärrettävyyden piiriin ja antavat sille painoarvoa. He ovat ”aina” olleet lesboja, ja siksi lesbous on heille luonnollista – eikä suinkaan luonnotonta, kuten heteronormi antaisi

ymmärtää. Näin ajateltuna lesbot ovat yhtä luonnollisia kuin heterot, vain omalla tavallaan.

Sukupuoli ja lesbouden näkyväksi tekeminen

Heteronormatiivisuuteen liittyvä hetero-oletus ensisijaistaa heteroseksuaalisuutta niin, että lesbous jää arjessa pääsääntöisesti näkymättömäksi ja tunnistamattomaksi. Lesbojen epäkiitolliseksi tehtäväksi jää itsensä tekeminen tietyksi toisilleen heteronormatiivisuuden määrittelemis ehdoin, jotta he voisivat ylipäänsä tunnistaa toisensa ja solmia suhteita muihin naisiin haluaviin naisiin. Pukeutumista ja ulkoista habitusta hyödyntävä sanaton viestintä onkin monitulkintaisuudessaan suhteellisen turvallinen tapa ilmaista halua, josta ei välttämättä tohdi puhua suoraan.

Heteronormatiivisessa yhteiskunnassa oletusarvona on heteroseksuaalisen matriisin mukainen naisellinen, heteroseksuaalinen naiseus. Chambers toteaa, että

lesboihin ja homoihin kohdistuvan häirinnän ja pahoinpitelyn tyyppisten strategioiden keskiössä ei ole ”seksuaalinen suuntautuminen” seksuaalisen identiteetin kategoriana, vaan nimenomaan sukupuoli. Kuten hyvin tiedetään, sellaiset määreet kuin ’rekka’ tai ’homppeli’ kohdistuvat miellettyihin sukupuolen ’poikkeavuuksiin’, eivät abstrakteihin ajatuksiin ’seksuaalisesta suuntautumisesta’ (Chambers 2007, 670).

Yllä olevassa lainauksessa poikkeava sukupuoli täsmentyy erityisesti heteronormatiivisesta matriisista poikkeavaksi sukupuolen ilmaisuksi, lesbojen naismaskuliinisuudeksi tai homojen miesfeminiinisyudeksi. Heteromatriisin rikkominen tukeutumalla sellaiseen lesbomatriisiin, jossa sukupuoli ja sen ilmaiseminen ovat keskenään ristiriidassa, onkin yksi mahdollinen keino ilmaista itseään lesbona. Kuten merkitysluokkien

jakaumat jo osoittivat, Suomi24-aineistossa käsitellään taajaan kysymystä lesbojen ulkonäöstä, usein keskittyen pohtimaan lesbojen maskuliinisuutta tai naisellisuutta.

Keskustelupalstan viesteissä stereotyyppinen lesbous asettuu heteroseksuaalisen naisfeminiinisuuden vastakohtaksi tavoilla, jotka rikkovat valtakulttuurissa vallitsevia oletuksia hyväksyttävällä tavalla naisellisesta naisesta. Tällaiset kuvat lesboista ovat helposti tunnistettavia keskustelijoille:

Olen luullut lesbojen olevan suurimmaksi osaksi tanakoita mulipäitä, lävistettyjä, tatuoituja, useimmiten ylipainoisia rekkalesbojakin. Se, että joku lesboista on urheilullinen, vieläpä kilpaurheilijakin, on todella uutta!

Myös itsensä lesboksi identifioiva kirjoittaja tunnistaa stereotyyppiset käsitykset lesbonaisen ulkonäöstä, vaikka ei itse samaistu niihin:

Olen 100% lesbo, syntymälesbo kuten [viestiketjun] aloittajakin. Pukeudun tyylikkäästi ja naisellisesti, omaan terveet elämäntavat, en ole koskaan polttanut, alkoholia menee hyvin vähän. Ja mieleltäni ihan terve. Ehkä olen sittenkin bi koska lesbo ei vain voi olla tällainen... :O Myönnän, itsellenikin on jonkinlainen stereotypia lesbosta ja olen lesbona mielestäni todellinen poikkeus tästä.

Heteronormatiivisessa, ulkonäkökeskeisessä ja ableistisessa yhteiskunnassa lesbojen osa on olla rumia, lihavia, elintavoiltaan ja mielenterveydeltään kyseenalaisia. Siksi ei olekaan yllättävää, että valtakulttuurin arvoihin samaistuvat kirjoittajat haluavat ottaa etäisyyttä stereotyyppiseen lesbouteen ja paikantavat itsensä mieluusti poikkeukselliseksi lesboiksi säilyttääkseen itsearvostuksensa ja itsekunnioituksensa.

Toisaalta merkittävä osa kirjoittajista haluaa myös korostaa tavallisuuttaan painottamalla omaa ”heteronnäköisyyttään” (ks. Bogetić 2013). Heteron-

näköisyydestä myös palkitaan heteronormatiivisissa arjen tilanteissa, sillä normista poikkeaminen voisi johtaa syrjivään kohteluun:

Olen tavallinen nainen, jota sinä et ikinä tunnistaisi lesboksi ja kohtelisit minua niin kuin ketä tahansa. Täällä kuitenkin keskustelu lähti liikkeelle oletuksella, että olemme jotain aivan erityistä, jotain sangen omituisia.

Tavallisuudella on kuitenkin myös hintansa. Heteronormatiivisessa oletusympäristössä heteronnäköisyys kyseenalaistaa lesbouden olemassaolon, koska se tekee lesbouden mahdollisuudesta näkymätöntä. Sujuvan arjen keskellä näkyvästi esiin tuotu lesbous näyttäytyisi omituisena ja hankalana rikkeenä:

Olen itse lesbo, tosin niitä täysin heteronnäköisiä, joten minä joudun aina ikäviin tilanteisiin, joissa puolisoistani puhutaan hetero-olettamuksella. En ihan oikeasti jaksa korjata asiaa aina ja kaikkialla. Johan minut tulkittaisiin radikaali-anarkistiksi, jos joka paikkaan korjaisin, eikun se puoliso on nainen.

Osa lesboista haluaa kuitenkin hakeutua osaksi lesboyhteisöjä, joiden normit puolestaan olettavat yhteisön jäseniltä ”lesbonnäköisyyttä” todisteena ”oikeasta” lesboudesta. Osa kirjoittajista on näissä yhteyksissä törmännyt omakohtaisesti ajatukseen siitä, että naisellinen nainen ”ei voi olla” lesbo.

Olen niin kyllästynyt lauseeseen joka kuullaan USEIN tyttöystäväni kanssa: oletteko oikeesti LESBOJA, en ois ikinä uskonut, kumpikin niin naisellisia tms. Hieman huvittaa ja/tai vituttaa aina tuossa vaiheessa.

Naisellinen lesbo, femme, joka nojaa lesbomatriisiin rikkomalla heteromatriisia halullaan, mutta ei sukupuolen ilmaisullaan, on lesboyhteisössä käsittämätön kummastelun kohde, sillä hän rikkoo sellaista oletusarvoista lesbonormatiivisuutta, joka olettaa sukupuolikoherenssin haastamista

lesbouden merkinä. Naisellisille lesboille oman identiteetin toistuva kyseenalaistaminen ja kokemukset ulossulkemisesta oman yhteisön sisällä ovat turhauttavia, ikäviä ja raivostuttavia. Näistä tilanteista selviämiseen vaaditaan asennetta:

olen femme, joskus naisellisempi kuin heterokaverini ja kyllä mullekin on hehkussa⁵ sanottu, et mitä sä lesboparissa teet kun oon laittanut huulipunaa wc:n peilin edessä. mä oon vaan hymyilyt sille rekalle (ja niille muillekin) että varmaan ihan samaa kuin sinäkin :) mä oon myös kuullu noita kysymyksiä, et ootsä muka oikeesti lesbo?? ja vastauksen jälkeen että no mikset sä sit yhtään näytä siltä? mua lähinnä imartele ja huvittaa. ja jostain syystä saan paljon huomiota miehiltä ja bi-naisilta, mutten lesboilta. mä oon kyllä ajatellut olla silti ihan ylpeästi oma itseni ja samaa toivottaisin muillekin. mitä sillä on väliä mitä jengi susta kelaa, pääasia et itse tiedät kuka ja mikä olet, ja olet sitä vieläpä rinta rottingilla :D

Naisellinen lesbo joutuu puolustamaan olemassaolonsa oikeutusta lesboparissa verbaalisella nokkeluudella ja kovettamalla nahkansa. Silti hänen naisfeminiinisen lesboutensa aitoutta epäillään toistuvasti omiensa parissa.

Vastaavasti Suomi24-foorumilla kummastellaan taajaan niitä naismaskuliinisia lesboja, jotka rikkovat heteromatriisia sukupuolen ilmaisullaan mutta eivät halullaan. Heidän tapansa toistaa lesbomatriisia herättää hämmennystä niissä kirjoittajissa, joiden mielestä naisista kiinnostuneiden naisten tulisi ilmaista sukupuoltaan keskenään samalla tavalla, naisfeminiinisesti.

Olen miettinyt, miksi ilmeisen monet lesbot pukeutuvat miesmäisesti. Ihmettelen sitä nimenomaan siksi, että jos ajatellaan, että lesbot pitävät naisista, miksi he eivät sitten myös itse pukeudu naisellisesti?

5 Hehku oli helsinkiläinen lesboravintola.

Tässä kirjoittaja rakentaa edellä kuvatulle lesbonormatiivisuudelle toisenlaista vaihtoehtoa, sellaista, joka edellyttää sukupuolikoherenssia: vasta naisellisuus tekee naisen ja naisesta naisia rakastavan lesbon. Sukupuolikoherenttia hetero- ja lesbomatriisia haastavat naismaskuliiniset naiset (ja heidän kumppaninsa) rikkovat toisen kirjoittajan maailmankuvaa:

Olen itsekin ihmetellyt ja kummastellut tätä samaa asiaa miksi useimmat lesbot tuntevat mieltymystä miehekkäisiin naisiin ja tuntevat tarvetta pukeutua kuten miehet ja kävellä, kuten miehet, elehtiä kuten miehet. [...] Muuten siinä on jotakin nurinkurista, jos Ihan maalaisjärjellä ajattee.

Kirjoittaja ihmettelee sellaista vaihtoehtoista lesbomatriisia, jossa nainen voisi olla naismaskuliininen ja silti nainen. Jos aiemmissa lainauksissa naisfeminiiniset femmet joutuvat toistuvasti vakuuttamaan muut lesbot omasta lesboudestaan, nyt naismaskuliinisten butchien, tai kotoisammin rekkojen, naiseus ja samalla heidän olemassaolonsa naisia rakastavina naisina asetetaan kyseenalaiseksi.

Koska heteroseksuaalisen matriisin mukaista on olettaa ei-naisellisuuden merkitsevän ei-heteroseksuaalisuutta, oma ironiansa on siinä, että myös ei-naiselliset heteronaiset joutuvat toistuvasti kohtaamaan tilanteita, joissa heidät oletetaan lesboksi. Useampi heteroksi itsensä asemoiva naiskirjoittaja kertoo siitä, kuinka heitä on erehdytty luulemaan lesboksi, koska heidän naisellisuutensa ei vastaa konventionaalaisia odotuksia.

Olen jonkun mielestä miesmäinen, lesbon oloinen nainen Olen silti hetero mutten ole koskaan tuntenut tarvetta koristautua ja pelata naisellisuudella. Haluan vain olla ennenkaikkea ihminen.

On ilmeistä, että heteroseksuaaliseen matriisiin nojaava heteronormatiivisuus rajaa kaikkien naisten toimintatilaa ja tekee ihmisyyttä rakentaes-

saan lesbonnäköisyydestä normatiivisen rajan, jota heteronaisen ei pidä ylittää. Toisaalta heteronormatiivinen oletus siitä, että kaikki miesten kanssa naimisissa olevat naiset ja äidit ovat väistämättä heteroita, on sekoin ongelmallinen:

Olen kotoisin Pohjanmaalta. Siellä tämä maskuliininen nainen on lesbo teoria ei sitten pidä paikkaansa. Maaseutu vilisee maskuliinisia emäntiä, hurjan butchin oloisia miesmäisiä kōriläitä, jotka ovat suurperheiden äitejä....

Chambers (2007, 672) muistuttaa meitä siitä, että "[h]eteronormatiivisuudella on valta kaapata kumouksellisen sukupuolen yritelvät sopeuttamalla ne heteroseksuaaliseen normiin". Vaikka on täysin mahdollista, että "kōriläisäiditkin" ovat heteroita, pohjanmaalaisen kirjoittajan heteronormatiivinen lukutapa pyyhkii samalla pois sen mahdollisuuden, että naimisissa oleva äiti voisi olla lesbo, vaikka lukuisat myöhäisheränneiden lesbojen kirjoitukset samalla foorumilla todistavat toista.

Suomi24-sivuston lesbon sukupuolen esittämistä koskevien keskustelujen keskeiseksi kysymykseksi kääntyi siis se, miten ongelmalliseksi heteromatriisi tekee lesbouden. Jos nainen ei millään tavalla riko heteromatriisia, häntä ei voida tunnistaa lesboksi lainkaan. Jos hän taas nojaa sellaiseen lesbomatriisiin, joka myötäilee naisfeminiinisyyttä, hänen lesbohalunsa aitous kyseenalaistetaan. Jos hän taas nojaa lesbomatriisiin, joka mahdollistaa naismaskuliinisuuden, hänen naiseutensa aitous – ja sen myötä hänen asemansa naisia haluavana naisena – asettuu epäilyksenalaiseksi. Samalla molemmat lesbomatriisit luovat myös omat normatiiviset oletuksensa, jotka rajaavat "oikean" lesbon liikkumatilaa.

Lesbon halun kohteen hyväksyttävä sukupuoli

Butler (1990/2006, 68) on painottanut sitä, että sukupuolen oikein toistaminen on väistämätöntä ja välttämätöntä siksi, että henkilö tulee ylipäänsä ymmärrettäväksi henkilöksi kanssaihmisilleen. Samaan tapaan Suomi24-keskustelujen valossa vaikuttaa siltä, että myös pariskunnan osapuolten on merkittävä sukupuoltaan oikein, jotta he yhdessä tulisivat ymmärretyksi pariskunnaksi. Heteroseksuaalisen matriisin mukaisessa parisuhteessa on oltava läsnä naisfeminiininen nainen ja miesmaskuliininen mies – vain silloin (hetero)halu rakentuu normin mukaisesti oikein. Tämä tekee lesbosuhteista haasteellisia:

Olen huomannut, että moni hetero (ainakin mun omassa lähipiirissä) luulee, että lesbo- tai homoparissa on AINA jommankumman oltava se mies ja toisen se nainen. On ilmeisesti vaikea käsittää heterona tässä heterovaltaisessa yhteiskunnassa, että kaksi naista voi pitää toisistaan ihan sellaisenaan ilman että toinen heistä teeskentelee tai kuvittelee olevansa mies.

Useissa otantaamme kuuluvissa viesteissä lesboksi asemoituva kirjoittaja vastustaa painokkaasti tällaista heteronormatiivista oletusta ja kertoo siitä, että hänen halunsa kohde on nimenomaan naisellinen nainen:

Olen itsekin femme lesbo enkä halua ulkonäköäni ryhtyä muuttamaan. [...] Naiselliset lesbot on makuuni myös eniten.

Tilanteessa, jossa naisellinen nainen haluaa naisellista naista, lesbous näyttäytyy irtiottona heteronormista, jossa naisellisen naisen tulisi haluta maskuliinista miestä. Nojaaminen sellaiseen lesbomatriisiin, joka edellyttää naisfeminiinisyttä, tekee naismaskuliinisesta naisesta kuitenkin kummajaisen, käsittämättömän halun kohteen. Tällaiseen naiseuteen jotkut kirjoittajat haluavat ottaa selvää etäisyyttä sekä omalla naisellisella olemuksellaan että tietoisella kumppanivalinnallaan:

Olen sitä mieltä että nainen joka on poikamaisen naisen kanssa, ei ole puhdas lesbo. Olen naisellinen lesbo ja en voisi olla poikamaisen naisen kanssa. Hän muistuttaa liikaa miestä, niin kuin kaikki tuntemani poikamaiset lesbot. Olen myös seurannut tällaisia parisuhteita. Niissä selvästi roolit jakautuvat perinteiseen miehen ja naisen rooliin. Vaikka kummatkin ovat naisia! Selvästi moni lesbo hakee naisesta miehen korviketta. Minä haen puhdasta naista, joka tuntee olevansa nainen. Näyttää naiselta. Hänellä on naisen ääni ja hän on kaikin puolin naisellinen. Näille naisille jotka haluavat olla poikamaisen naisen kanssa, heille pitäisi antaa jokin muu nimitys kuin lesbo. Ja edengin näille naisille jotka ovat sekoittaneet oman sukupuolensa. Ajatelkaapas nyt ihan järjellä, näin se vaan menee ...

Tässä viestissä ainoaksi ymmärrettäväksi ja hyväksyttäväksi lesboudeksi asetetaan sellainen, jossa parisuhteen molemmat osapuolet ovat naisellisia naisia. Naisellisuus esitetään myös naisen haluttavuuden edellytyksenä. Kirjoittajan lesbonormatiivisessa katsannossa sekä naismaskuliininen nainen että häntä haluava nainen määrittävät oudoiksi ja käsittämättömiksi, järjenvastaisiksi ei-lesboiksi, joiden seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli poikkeavat ”oikeasta” lesboudesta. Hänelle tällainen lesbosuhde näyttäytyy vain heteroseksuaalisen suhteen korvikkeena. Se normatiivinen järki, johon kirjoittaja vetoaa, nojaa sellaiseen lesbomatriisiin, jossa lesbon sukupuoli voidaan ymmärtää vain naisfeminiiniseksi.

Otantamme Suomi24-foorumien keskusteluista vihjaa siihen, että siellä vallitsevassa keskustelukulttuurissa on erityisen poikkeuksellista, jos kirjoittaja itse kertoo haluavansa maskuliinista naista. Kun sekä maskuliininen nainen että häntä haluava nainen määrittävät kummajaiseksi, tällainen halu täytyy lähes piilottaa viestiin:

Olen huomannut, että naisellisena lesbona täytyy itse olla päättäväinen ja jopa aggressiivinen. [...] Joskus harvoin joku ihana poika-

mainenkin lesbo (sori taas nää luokittelut, mutta ei voi mitään) on uskaltanut juttusille silmäpelin ym. jälkeen, mutta tätä tapahtuu ani harvoin. Itse täytyy siis tehdä aloite aika usein.

Yksi kirjoittajista kuitenkin tuo omat mieltymyksensä esiin hyvin selvänaisesti ja itsetietoisesti:

Olen itse naisellinen lesbo; korkkareita, mekkoja, tyyliä ja naisellisuutta. Noh oikeastaan pukeudun kuten useimmat heterotkin. Ja minä pidän vain miehekkäistä lesbonaisista. En tarkoita mitään 18-vuotiailta muodikkailta hipster pojilta näyttäviä miehekkäitä lesboja vaan oikeasti miehekkäitä. Sellaisia, joilla saattaa olla lihasta ja mielellään ainakin kokoa. Pukeutumistyyli sopii olla vaikka ihan tavan farkkua ja neuletta, flanellipaitaa, tyyppillistä 30-50-vuotiaan keskiluokkaisen miehen pukeutumista, joka ei liiemmin välitä siitä mille näyttää. Voisi kai sanoa, että minun makuuni ovat vain oikeat rekkamieslesbot :).

Molemmissa yllä olevissa viesteissä lesbohalu rakentuu tavalla, jossa molemmat heteromatriisia horjuttavat lesbomatriisit ovat läsnä ja hyväksytyjä: sekä kirjoittajan ideaalikumppanin naismaskuliinisuuden että hänen oman naisfeminiinisyttensä sallivat lesbomatriisit. Maskuliininen ja feminiininen lesbo muodostavat yhdessä butch–femme-parin, jollaiset ovat eittämättä näkyvästi läsnä lesbokulttuurissa – ja samalla omalla tavallaan ymmärrettäviä ja helposti tunnistettavissa myös heteroille. Kuitenkin on ilmeistä, että samaan tapaan kuin joidenkin heteroiden voi olla vaikea omasta normatiivisuudestaan käsin ymmärtää sellaista parisuhdetta, jossa on ”vain” kaksi naista, joidenkin lesbojen voi olla vaikea käsittää sellaista lesbosuhdetta, jossa on kaksi naista, joista molemmat eivät kuitenkaan ole naisellisia.

Suomi24-keskusteluissa lesbosuhteessa olevien naisten sukupuolittaminen joko naisfeminiiniseksi tai naismaskuliiniseksi on kuin väistämätön refleksi.

Siksi sellaiset viestit, joissa sukupuolittamista aktiivisesti vastustetaan, ovat harvinaisia. Yksi itsensä poikamaiseksi lesboksi määrittelevä kirjoittaja kuitenkin yllättää astumalla syrjään halunsa kohteena olevan naisen sukupuolittamisesta:

Olen itse poikamainen lesbo. Pukeudun poikamaisesti itse sitä varten koska minusta löysät vaatteet ovat rentoja ja mukavia. Pidän naisista jotka osaavat näyttää luonnollisilta. Luonnollista ei minusta ole se että on hirveä kenkäplankki naamassa vaan se, että näyttää miltä näyttää.

Voisiko siis lesbomatriisia toistaa toisin? Voiko kumppanin sukupuolen ilmaisusta olla piittaamatta? Tällainen ratkaisu jää aineistossamme vielä vähemmistöön, sillä tarjolla olevat lesbomatriisit mahdollistavat halun ilmaisulle vain sellaisia vaihtoehtoja, joissa ymmärrettävyyden ehdot edellyttävät parisuhteen osapuolten selvää sukupuolittamista: joko molempien kumppanien on ilmennettävä sukupuolen ilmaisullaan naisfeminiinisyttään, jotta heidät voisi ymmärtää naisia rakastaviksi naisiksi, tai sitten kumppanien on tuotava lesbohalunsa näkyväksi toistamalla (nais) feminiinisuuden ja (nais)maskuliinisuuden yhdistävää parisuhdenormia.

Lesbouden toisin toistamisen rajat

Lesboutta on voitu joissain yhteyksissä juhlia kumouksellisena seksuaalisena suuntautumisena suhteessa heteroseksuaalisuuteen. Otantaan valikoituneita Suomi24-kirjoituksia lukiessa voisi myös väittää, että niissä ilmenevä lesbous on normatiivista tavalla, joka on pääsääntöisesti hyvin tarkka oman kumouksellisuutensa rajoista eikä ole kiinnostunut niiden ylittämisestä. Niistä löytyy myös lesbon sukupuolen ilmaisun ja halun rajoja viistäviä kirjoituksia.

Transmaskuliinisuus rajautuu lesbouden rajoille silloin, kun lesbokirjoittaja ei itse samaistu naisiin, vaan näkee itsensä mieluummin fantastisena miehenä:

Olen miehekäs lesbo ja haluaisin olla oikeasti heteromies ja käytän mielellään sträppäriä⁶ sängyssä, koska haluan leikkiä ajatuksella, että olisin se heteromies ja naiseni olisi se heteronainen. Haluan ottaa naisen ja haluan dominoida, tunnen saavani valtaa naiseen olemalla heteromies. Pysin pukeutumaan ja käyttäytymään kuin heteromies. Olen pienestä pitäen haaveillut olevani heteromies, mutta en tunne itseäni myöskään transmieheksi. Jotenkin minulle itselleni on vaikea myöntää olevani transmies, vaikka haaveilen usein olevani nimenomaan heteromies enkä lesbonainen. Minusta vain heteromiehillä on helpompaa kuin lesboilla. Käytän miesten pukuja, solmioita, boksereita ja miesten partavettä, koska haluaisin olla salaa heteromies. Pidän miehekkäistä vaatteista ja pyrin ostamaan vaatteeni aina miesten osastolta. Pysin aina olemaan suhteessa se heteromies ja naiseni on se heteronainen. Ajelen autolla ja availen ovia naisille, haluanhan olla se mies suhteessa. Olen myös se maksumies, makselen ruoat ja juomat naiselleni sekä ostelen timantit, olenhan minä se mies suhteessa. Vastineeksi saan sitten loistavaa seksiä.

Kuten Caroline Osella (2020, 17) huomauttaa, normatiivisen sukupuolen statuksen tavoitteluun kuuluu tiukasti ja painotetusti ”täydellinen sukupuolittuminen ja sosiaalinen kunniallisuus”. Koska esimerkin lesbokirjoittaja tavoittelee näitä nimenomaan heteromiehenä, hän ei myöskään näe yhteiskunnan heteronormatiivisia valtarakenteita ongelmana. Paremminkin niihin asettautuminen tarjoaa hänelle monella tapaa kiinnostavia mahdollisuuksia. Itsensä huolitelluksi ja sulavasti käyttäytyväksi heteromieheksi kuvitteluun tuottaa hänelle merkittävää sukupuolieufooria ja vallan

6 *Strap-on dildo*, lantiovaljaisiin kiinnitettävä, kumppanin penetraation mahdollistava seksilelu.

tunnetta, palkitsevaa seksuaalista mielihyvää unohtamatta (ks. myös Tacit 2020, 71–72). Tälle kirjoittajalle itsensä määrittelemisen transmieheksi tuntuu kuitenkin liian isolta askeleelta – näin ollen lesbous tarjoaa hänelle jonkinlaisen väliaseman, huolimatta siitä, että naismaskuliinisuuden ja lesbohalun rajoja venytetäänkin tässä äärimilleen, kun mieheydestä haaveilevan kirjoittajan halun kohteena on toisen lesbon sijaan heteronainen.

Toisaalta ne kirjoittajat, jotka asemoivat ja nimeävät itsensä transsukupuolisiksi, eivät ymmärrettävästi ole lainkaan kiinnostuneita lesbomatriisiin asettautumisesta, sillä he eivät, toisin kuin lesbot, identifioitu naisiksi.

Olen bi-ftm⁷, ja olen seurustellut vain kerran. Tilanne oli tosin siitä kiusallinen että tyttö oli tietoinen sukupuoliristiriidastani, mutta hän oli lesbo, joten ilmeisesti kuitenkin näki minut tyttönä. : / Se olikin aika lyhyt juttu.

Kun kirjoittaja näkee itse itsensä miehenä, suhde lesboon eli naisia rakastavaan naiseen kyseenalaistaa hänen miesidentiteettinsä. Samaan tapaan kuin cissukupuolisille heteroille ja homoseksuaaleille myös transsukupuolisille henkilöille seurustelukumppanilta seksuaalisen kanssakäymisen kautta saatu hyväksyntä ja vahvistus omalle sukupuolelle on tärkeää (Osella 2020, 17; Tacit 2020, 72). Tässä lainauksessa kumppanin lesboudesta tulee toinen, se, mihin kirjoittajan on otettava etäisyyttä varjellakseen omaa identiteettiään.

Yksi kirjoittajista on puolestaan transvestiitti, joka samaistuu mielikuvissaan vahvasti naisiin pukeutumalla ja elämällä kuin nainen. Toisin kuin edellinen kirjoittaja, hän näkee itsensä myös lesbona, sillä hän rakastuu naisena toisiin naisiin. Kirjoittaja on kuitenkin epävarma siitä, kuinka muut suhtautuvat hänen lesbouteensa:

7 Biseksuaalinen transmies (female-to-male).

Olen 29 vuotias transsu⁸, mies ruumiiltani mutta nainen mieleltäni käytän joka päivä myös naisten vaatteita ja elänkin kuin naiset, mutta rakastun myös naiseen miehet eivät kiinnosta, olenko siis lesbo? omasta mielestäni olen koska kuvittelen olevani koko ajan nainen. onko muita tällaisia?

Tämä kirjoittaja käyttää Suomi24-foorumia keinona tavoittaa muita kaltaisiaan ymmärtääkseen omaa itseään paremmin kulttuurissa, joka tekee hänenkaltaisistaan heteronormin haastajista näkymättömiä. Samalla hän etsii tunnustetuksi tulemista naisia haluavana naisena. Mutta riittääkö naisellinen itseilmaisu ja naiseen kohdistuva halu tekemään miesfeminiinisestä henkilöstä lesbon? Ainakaan heteroseksuaalinen matriisi ei taivu tunnustamaan syntymässä mieheksi määritellyn henkilön naisellista ilmaisua, johon yhdistyy naiseen suuntautuva halu, eivätkä siihen helposti taivu myöskään heteroseksuaalista matriisia heijastavat lesbomatriisitkaan.

Hetero- ja lesbomatriisien jäykkyys ja niiden tuottamien normatiivisuuksien ulossulkevuus tulee näkyväksi yllä olevien kirjoittajien viesteissä – samalla kun lesbouden ja heterouden sekä lesbouden ja transsukupuolisuuden välille rakentuu oletettu vastakkaisuus ja välttämättömyys valita näistä vain toinen (ks. McDonald 2006, 209). Eri tavoin ilmenevä transsukupuolisuus hakee kirjoituksissa itselleen omaa paikkaansa sekä haastaa aiempia sukupuolen ja halun konfiguraatioita. Samalla voidaan huomata, kuinka heteronormatiivisuutta toistava transmaskuliinisuus näyttäytyy lainatussa kirjoituksessa voimauttavana positiona, kun taas transfeminiinisydestä rakentuu hauras positio. Se herättää laajemman kysymyksen heteronormatiivisuuteen sisäänrakennetuista valtasuhteista ja siitä, keitä normi suosii ja keiden kustannuksella.

8 Transsu on halventava nimitys transvestiitista, miehestä, joka eläytyy naiseksi pukeutumalla naistapaisiin vaatteisiin. Joskus transvestiitin ja transnaisen välinen ero on liukuva, ja myös heillä itseidentifikaatio saattaa muuttua elämän aikana.

Johtopäätökset

Suomi24-korpusta aineistona hyödyntänyt artikkelimme verkkokeskustelun lesbodiskursseista kurottaa menetelmällisesti kahteen suuntaan. Artikkelimme ehdottaa, että lähestyttäessä suuria aineistoja määrällisellä otteella avainsana-analyysillä on mahdollista tunnistaa keskustelujen keskeisiä teemoja. Teemojen sisällä esiintyvien diskurssien ymmärtäminen edellyttää kuitenkin laadullista tutkimusotetta, joka mahdollistaa kielellisten ambivalenssien ja merkityskamppailujen analyysin teemojen sisällä. Siksi lähestyimme osa-aineistoamme teoriavetoista lähilukua hyödyntäen.

Teoreettisiksi lähtökohdiksemme otimme heteromatriisin ja heteronormatiivisuuden käsitteet, joiden avulla muodostimme avuksemme kahteen suuntaan avautuvan lesbomatriisin käsitteen. Hetero- ja lesbomatriiseja hyödyntäen tarkastelimme lähemmin lesbouteen liittyvää keskustelua ja erityisesti keskustelussa näkyviä lesbonormatiivisuuksia. Analyysimme keskeiseksi havainnoksi nousee tiivistettynä lesboutta rajaavien normien ristiriitaisuus. Yhtäältä ongelmallista on lesbouden suhde heteromatriisiin ja heteronormatiiviseen käyttäytymiseen, toisaalta lesbonaisen ulkonäköä määrittävä naisfeminiinisyys tai naismaskuliinisuus voidaan kokea jopa tavoiteltavana tai häiritsevänä ominaisuutena hyväksyttävyyden, aitouden, näkyvyyden ja halun näkökulmasta.

Heteronormatiivinen todellisuus on yhteisesti jaettu niin, että sen tunnistavat yhtä hyvin niin heterot kuin lesbotkin. Analyysimme kannalta ei ollut välttämätöntä tietää kirjoittajien todellista seksuaalista suuntautumista, koska tarkastelemme sitä, miten yhteiskunnassa vallitsevan heteronormatiivisuuden jäljet näkyvät kirjoittajien lesboutta tematisoivissa teksteissä. Analyysimme osoittaa, miten vallitseva heteromatriisiin nojaava heteronormatiivinen sukupuoli- ja seksuaalisuus käsitys muovaa läpitunkevasti käsityksiä myös lesboudesta. Vaikka lesbomatriisit, joiden avulla voi sekä

haastaa heteromatriisia että purkaa analyttisesti lesbonormatiivisuuksien rakentumista, toistavat heteromatriisia toisin, eivät nekään lopullisesti irtoa siitä.

Sen lisäksi, että heteronormatiivinen todellisuus on jaettu, se on myös jakautunut. Yhtäällä ovat he, jotka onnistuvat mahtumaan heteronormiin sekä sukupuolensa ilmaisun että halunsa ansiosta, ja toisaalla he, joita normi hylkii. Sama koskee myös erilaisia lesbomatriiseja. Aineistossamme esiintyy niin lesboihin ja lesbouteen kielteisesti suhtautuvaa puhetta kuin lesbojen olemassaoloa, sukupuolen ilmaisua ja halua puolustavaa puhetta. Kielteinen puhe kaiuttaa yhtäältä heteronormatiivisia oletuksia hyvästä heteroseksuaalisuudesta ja pahasta lesboudesta. Mutta myös lesboiksi asemoituvat kirjoittajat suhtautuvat paikoin toisiinsa kielteisesti, omista lesbonormatiivisista lähtökohdistaan käsin. Lesbonormatiivisilla kommentaareillaan keskustelijat luovat keskustelupalstalla eksklusiivista ja ulosulkevaa lesboyhteisöllisyyttä, jossa on tilaa vain ”oikeanlaisille” lesboille (ks. Pattatucci Aragón 2006, 2–3, 9). Vaikka normien määrittely palvelee kirjoittajien tarvetta legitimoida omaa paikkaansa lesboyhteisössä, se tapahtuu kuitenkin ongelmallisesti muiden läsnäolijoiden kustannuksella, kuten vaikkapa vaientamalla niitä naismaskuliinisia lesboja, jotka ovat kiinnostuneita naismaskuliinisista naisista. Kirjoitusten taustalla vaikuttavien lesbomatriisien ja niiden synnyttämien normatiivisuuksien mekanismien tunnistaminen voinee tarjota virikkeitä ja mahdollisuuden myös omien ajatusmuotojen reflektointiin ja siten mahdollisuuden toimia toisin.

Artikkelissamme haastamme keskustelija ohjaavat hetero- ja lesbonormit näyttämällä, miten ja millä seurauksin ne toimivat. Ehkä verkkokeskustelujen taustalla vaikuttavien lesbomatriisien ja niiden synnyttämien normatiivisuuksien mekanismien tunnistaminen tarjoaa virikkeitä ja mahdollisuuden myös omien ajatusmuotojen reflektointiin ja siten mahdollisuuden toimia toisin.

Analysoimissamme viesteissä huomiomme kiinnittyi myös siihen, että niissä painottui kirjoittajien tarve hakea lesboudelleen yhtymäkohtia normaaliuteen. Tämä ei sinänsä ole yllättävää ottaen huomioon, että yhteiskunnassa vallitseva heteronormatiivisuus itsessään nojaa ajatukseen omasta normaaliudestaan tai siihen, että normaalius on sisäänrakennettu ajatukseen onnellisuudesta. Toisaalta myös koko 2000-lukua – jolta ajalta Suomi24-aineisto on – ovat leimanneet lesbo- ja homoyhteisön poliittiset vaatimukset, joilla on tavoiteltu normaaliutta (McCann ja Monaghan 2019, 115). Esimerkiksi yhdenvertaisuutta tukevissa mielenosoituksissa ja Pride-marsseilla näkyy toistuvasti homoseksuaalisen halun heteroseksuaalisuuden kaltaista normaaliutta alleviivaavia ”rakkaus on rakkautta” -kylttejä. Samaan aikaan homoseksuaalisen halun normalisoinnin kanssa verkkokirjoituksissa toistuu se, että myös lesbon sukupuolen ilmaisemisen tapojen odotetaan lähestyvän normaalia naisellisuutta, heteronnäköisyyttä.

Erojen ja vaihtoehtojen latistaminen edellyttämällä itseltä ja muilta normaaliutta on ongelmallista silloin, kun muista mahdollisuuksista tehdään joko näkymättömiä tai epänormaaleja. Seuraava tutkimuksellinen haaste onkin näiden muiden vaihtoehtojen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen. Tämä herättää kysymyksen siitä, olisiko korpusavusteista diskurssianalyysiä mahdollista kehittää edelleen niin, että sen avulla voitaisiin tarttua myös tällaiseen tutkimustehtävään.

Lähteet

- Ahmed, Sara. 2006. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.
- Ahmed, Sara. 2010. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.
- Aller Media Oy 2014. *Suomi 24 -korpus* (2016H2) [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2017021506>

- Alvy, Lisa M. 2013. "Do lesbian women have a better body image? Comparisons with heterosexual women and model of lesbian-specific factors." *Body image* 10:4, 524–534. doi.org/10.1016/j.bodyim.2013.06.002
- Armstrong, James D. 1997. "Homophobic Slang as Coercive Discourse among College Students." Teoksessa *Queerly Phrased: Language, Gender, and Sexuality*, toimittaneet Anna Livia ja Kira Hall, 325–334. New York: Oxford University Press.
- Bachmann, Ingo. 2011. "Civil partnership – "gay marriage in all but name": A corpus-driven analysis of discourses of same-sex relationships in the UK parliament." *Corpora* 6, 77–105. doi.org/10.3366/cor.2011.0005
- Bailey, Aimee. 2019. "'Girl-on-girlculture'. Constructing normative identities in a corpus of sex advice for queer women." *Journal of Language and Sexuality* 8:2, 195–220. doi.org/10.1075/jls.18013.bai
- Baker, Paul. 2005. *Public discourses of gay men*. Lontoo: Routledge.
- Baker, Paul. 2004. "'Unnatural acts': Discourses of homosexuality within the House of Lords debates on gay male law reform." *Journal of Sociolinguistics* 8: 1, 88–106. doi.org/10.1111/j.1467-9841.2004.00252.x
- Baker, Paul, Costas Gabrielatos, Majid Khosravini, Mihal Krzyzanowski, Tony McEnery ja Ruth Wodak 2008. "A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press." *Discourse & Society*, 19:3, 273–306. https://doi.org/10.1177/0957926508088962
- Bogetić, Ksenija. 2013. "Normal straight gays: Lexical collocations and ideologies of masculinity in personal ads of Serbian gay teenagers." *Gender and Language* 7: 3, 333–367. DOI: 10.1558/genl.v7i3.333
- Braidotti, Rosi. 2002. *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*. Cambridge: Polity Press.
- Butler, Judith. 1990/2006. *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous* (suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi). Helsinki: Gaudeamus.
- Chambers, Samuel A. 2003. "Telepistemology of the Closet; Or, the Queer Politics of *Six Feet Under*". *Journal of American Culture* 26:1, 24–41.
- Chambers, Samuel A. 2007. "'An Incalculable Effect': Subversions of Heteronormativity." *Political Studies* 55, 656–679. DOI: 10.1111/j.1467-9248.2007.00654.x
- Duggan, Lisa. 2003. *The Twilight of Equality? Neoliberalism, Cultural Politics, and the Attack on Democracy*. New York: Beacon Press.
- Hanley, Sarah ja Suzanne McLaren 2015. "Sense of Belonging to Layers of Lesbian Community Weakens the Link Between Body Image Dissatisfaction and Depressive Symptoms." *Psychology of women quarterly* 39:1, 85–94. https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/0361684314522420
- Huxley, Caroline, Victoria Clarke ja Emma Halliwell. 2013. "Resisting and Conforming to the 'Lesbian Look': The Importance of Appearance Norms for Lesbian and Bisexual Women." *Journal of Community & Applied Social Psychology* 24:3, 205–219. https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1002/casp.2161
- Jantunen, Jarmo H. 2018a. "Homot ja heterot Suomi24:ssä: analyysi digitaalisista diskursseista". *Puhe ja kieli* 38:1, 3–22. https://doi.org/10.23997/pk.65488
- Jantunen, Jarmo H. 2018b. "Korpusavusteinen diskurssintutkimus (CADS): analyysiesimerkki homouden ja heterouden digitaalisista diskursseista." *AFinLA-e* 11, 20–44. https://doi.org/10.30660/afinla.69259
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tuula. 2019. "Nimeämisen mahti. Sukupuolta ja seksuaalisuutta kuvaavien termien suhteisuudesta". *SQS – Suomen Queer-tutkimuksen Seuran Lehti* 13:1–2, 1–22. https://doi.org/10.23980/sqs.89126
- Kangasvuo, Jenny. 2014. *Suomalainen biseksuaalisuus. Käsitteen ja kokemuksen kulttuuriset ehdot*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kitzinger, Celia ja Sue Wilkinson. 1995. "Transitions From Heterosexuality to Lesbianism: The Discursive Production of Lesbian Identities." *Developmental Psychology* 31:1, 95–104. https://doi.org/10.1037/0012-1649.31.1.95
- Lagus, Krista, Mika Pantzar, Minna Ruckenstein ja Marjoriikka Ylisiurua. 2016. *Suomi24. Muodonantaa aineistolle*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lahti, Annukka. 2019. *Bisexuality in relationships: a queer psychosocial approach*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtonen, Jukka. 2003. *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Helsinki: Yliopistopaino.
- McCann, Hannah ja Whitney Monaghan. 2019. *Queer Theory Now. From foundations to futures*. Lontoo: Red Globe Press.
- McDonald, Myfanwy. 2006. An *Other* Space. *Journal of Lesbian Studies* 10:1–2, 201–214. DOI: 10.1300/J155v10n01_10

- Milani, Tommaso M. 2013. "Are 'queers' really 'queer'? Language, identity and same-sex desire in a South African online community." *Discourse & Society* 24:5, 615–633. <https://doi.org/10.1177/0957926513486168>
- Morrish, Liz ja Helen Sauntson. 2011. "Discourse and Identity in a Corpus of Lesbian Erotica." *Journal of Lesbian Studies* 15:1, 122–139, DOI: 10.1080/10894160.2010.490519
- Osella, Caroline. 2020. "“Tell Me, What Made You Think You Were Normal?” How Practice Will Always Outrun Theory and Why We All Need to Get Out More." Teoksessa *The Everyday Makings of Heteronormativity Cross-Cultural Explorations of Sex, Gender, and Sexuality*, toimittaneet Sertac, Sehlikoglu ja Frank G. Karioris, 13–26. Lontoo: Rowman & Littlefield.
- Partington, Alan, Alison Duguid ja Charlotte Taylor. 2013. *Patterns and meanings in discourse. Theory and practice in corpus-assisted discourse studies (CADS)*. Amsterdam: John Benjamins.
- Partington, Alan ja Anna Marchi. 2015. Using corpora in discourse analysis. Teoksessa *The Cambridge handbook of English corpus linguistics*, toimittaneet Douglas Biber ja Randi Reppen, 216–234. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pascoe, Cheri J. 2005. "“Dude, you’re a fag”: Adoles-cent masculinity and the fag discourse." *Sexualities* 8:3, 329–346.
- Pattstucci Aragón, Angela. 2006. Introduction: Challenging Lesbian Normativity. *Journal of Lesbian Studies* 10:1–2, 1–15.
- Peake, Rose-Marie ja Outi Santavuori. 2019. *Entiset heterot. Kuinka löysin itseni sateenkaaren alta*. Jyväskylä: Athena.
- Peltonen, Salla. 2012. "Käsitteiden politiikka. Mistä puhumme, kun puhumme sukupuoli-erosta?" Teoksessa *Erot ja etiikka feministisessä tutkimuksessa*, toimittaneet Kirsti Lempiäinen, Taru Leppänen ja Susanna Paasonen, 235–255. Turku: Utukirjat.
- Pietikäinen, Sari ja Anne Mäntynen 2015. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Rossi, Leena-Maija. 2006. "Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummas-telua." *Kulttuurintutkimus* 23:3, 19–28.
- Ruckenstein, Minna. 2017. Suomi24-käyttäjäkyselyn tuloksia. Citizen Mindscapes hankkeen verkkosivusto. Haettu 29.6.2021 osoitteesta <https://blogs.helsinki.fi/citizenmindscapes/2017/08/21/suomi24-kayttajakyselyn-tuloksia/>
- Scott, Mike ja Christopher Tribble. 2006. *Textual patterns: Key words and corpus analysis in language education*. Amsterdam: John Benjamins.
- Steele, Sarah M., Lisa Belvy, Cindy B. Veldhuis, Kelly Martin, Robyn Nisi ja Tonda L. Hughes. 2019. "Femininity, masculinity, and body image in a community-based sample of lesbian and bisexual women." *Women & Health*, 59:8, 829–844, DOI: 10.1080/03630242.2019.1567645
- Stryker, Susan. 2008. "Transgender History, Homonormativity, and Disciplinarity." *Radical History Review* 100, 145–157.
- Suhonen, Sami. 2018. "Normikriittisyyden ongelmallisuudesta." Teoksessa *Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille*, toimittaneet Anu Laukkanen, Sari Miettinen, Aino-Maija Elonheimo, Hanna Ojala ja Tuija Saresma, 57–61. Tampere: Vastapaino
- Tacit, Sam. 2020. *Joyful Bodies, Joyful Minds: Gender Euphoria Among Transgender Adults Living in Canada*. Master Thesis. Memorial University of Newfoundland. <https://research.library.mun.ca/14905/1/thesis.pdf>.